

AQUILINO BARRACHINA ORTIZ. L'ALCALDE SOCIALISTA DE PEGO AFUSELLAT A ALACANT

Joan Miquel Almela Cots

RESUM: Aquilino Barrachina Ortiz va ser alcalde de Pego en els anys més difícils del segle XX, durant la Segona República i la Guerra Civil. Emigrant als Estats Units va tornar a Espanya amb un bagatge suficient d'anglès i un coneixement excel·lent del cooperativisme. Encara que natural d'Anna s'establí a Pego junt amb la seua família, afiliant-se a la UGT i al Partit Socialista. Malgrat que a Pego dominaven les forces polítiques conservadores, va arribar a ser alcalde i a dur a terme unes de les més avantatjades polítiques socials de la història del poble. Però, per foraster i per socialista, la seua vida va ser un calvari, culminat amb el seua afusellament a Alacant l'any 1940.

PARAULES CLAU: Emigració Amèrica, Cooperativisme, Socialisme, repressió de postguerra, afusellaments, sumaríssims, Pego, Marina Alta.

A la meua uela Teresa, la que tant em
va parlar de l'alcalde "Barbeta".

Els seus orígens

Aquilino, nascut a Anna en 1882, era el major de la família i, per això, el seu pare va decidir que abandonara l'escola amb tant sols vuit anys d'edat per a treballar a la fàbrica de borres que tenien. Els diumenges, la família Barrachina Ortiz, com la majoria de les famílies d'Anna, solia passar el dia en el llac. Amb unes barques arribaven a la petita illa enmig del llac, escampaven allí uns llençols i berenaven. Tot això sota l'atenta vigilància de las mares doncs no feia massa temps que s'havia ofegat un xiquet. Quan arribava el mes de setembre i es celebraven a Anna les festes del Crist, Justa Ortiz vestia els seus fills per a anar a missa i a la processó. El pare, blasquista i anticlerical, no podia ni volia entendre aquelles manifestacions religioses. Ell rebia el periòdic *El Pueblo*, i Aquilino aprofitava per llegir-lo una i mil vegades, sobretot els articles de Blasco Ibáñez, d'aquesta manera va aprendre a llegir.

Durant el servei militar que realitzà a Manresa, ingressà en l'acadèmia militar i es llicencià amb el grau de sergent cap a 1905. Tornà a Anna decidit a portar la comptabilitat de l'empresa paterna però prompte va veure com els seus coneixements eren insuficients.

Sense saber el motiu, cap a 1908 Leopoldo Barrachina traslladà la indústria de borres al poble madrileny d'Orusco de Tajuña. Estant allí, Aquilino s'assabenta de l'existència d'una Escuela Práctica de Comercio a Madrid on es podia estudiar a distància per correu. En aquella escola, dirigida per Rafael Heredia, va aprendre Contabilidad y Teneduría de Libros, sent un dels alumnes més destacats com queda patent en un dels butlletins que periòdicament editava aquesta escola de comerç.¹

Entre el servei militar i els estudis a distància, el 1907 va contraure matrimoni amb Maria Sastre Alemany natural de Vilallonga (La Safor). El matrimoni va tenir dues filles: Maria Amparo (1908) i Àngeles (1911).

Aquilino Barrachina en 1915

L'aventura americana

Com moltes altres famílies valencianes d'aquell temps, l'any 1919 -després d'una curta estança a Pego- decidiren iniciar l'aventura americana i ho feren camí de Nova York. Allí va aprendre l'anglès i, amb el seu treball i el de la seua dona i cunyada, aconseguiren un capital suficient. Les dues filles estudiaven en bons col·legis, era la il·lusió d'Aquilino. La major de les filles volia ser actriu per damunt de qualsevol cosa, però son pare no ho mirava amb bons ulls ja que començaven a córrer rumors que pels estudis cinematogràfics els actors i actrius consumien abundants drogues i alcohol. La negativa del pare portà a la filla a una lleugera depressió però suficient

perquè els metges americans recomanaren que tornaren a la seua terra perquè millorara l'estat d'Amparo. Així què, presumint els primers indicis de depressió econòmica, no millorant el mal d'estómac d'Aquilino i amb el disgust de la major de les filles; l'any 1926 decideixen tornar a Espanya i instal·lar-se definitivament a Pego, al carrer La Pau.

¹ *Revista Pericial Mercantil*, Año XIX, Madrid, 30 de setembre de 1915, núm. 417, pp. 238-240. Carta d'agraïment d'Aquilino Barrachina a Rafael Heredia, escrita des de Orusco. Aquilino va obtenir el títol de Tenedor de Libros l'any 1915.

Aquilino, Maria Sastre i Àngeles Barrachina Sastre en el passaport d'emigració de 1919

Aquilino Barrachina a Nova York, 1924

A Pego. Socialista i alcalde

L'any 1927, estant afiliat a la *Sociedad de Trabajadores de Oficios Varios*, després UGT, ocupà el càrrec de secretari d'aquesta associació obrera i també el de comptador l'any següent, la seua especialitat. Desenvolupà diversos càrrecs en el sindicat fins que, per a les eleccions de 31 de maig de 1931, proposà que la societat i l'Agrupació Socialista anaren junts amb el Partit Republicà a les eleccions, és el que coneixem per la conjunció Republicano-Socialista de Pego. Els comitès de la *Conjunción Republicano-Socialista* van escriure, abans de les eleccions de maig, un manifest per als veïns del poble en el qual criticaven les actuacions del govern municipal durant la dictadura i tancaven el pamflet amb les següents paraules:

I vosaltres, conservadors i lliberals, cacics recalcitrants i incorregibles, sapiguen. Que si aconsegiu enganyar al poble i li tragueu per sorpresa una majoria, la minoria republicana-socialista no cessarà en el seu empeny i vos ha de posar en la picota sempre que la vostra conducta reprovable ho meresca.²

² Pamflet de la Conjunció Republicano-socialista de Pego per a les eleccions de 1931, publicat per la impremta local de Francisco Cuquerella, AMP, Secció Guerra Civil. "Y vosotros, conservadores y liberales, caciques recalcitrantes e incorregibles, sabed: Que si lográis engañar al pueblo y le arrancáis por sorpresa una mayoría, la minoría republicano-socialista no cesará en su cometido y os ha de poner en la picota siempre que vuestra conducta reprovable lo merezca".

Abans de les eleccions va ser designat tercer tinent d'alcalde de la Comissió Gestora creada el 29 d'abril pel Governador Civil d'Alacant Carles Esplà davant la fraudulenta possessió del consistori que s'havia produït a Pego tres dies després de la proclamació de la República. El Governador Civil havia enviat el següent ofici:

En atenció a les reclamacions i protestes presentades contra la constitució d'aquest Ajuntament efecte de coaccions realitzades per a burlar la voluntat d'aquest vecindari, en esta data he acordat suspendre la indicada constitució d'aquest municipi i que es forme immediatament en canvi una comissió gestora provisional per què no s'interrompa la vida administrativa municipal havent-la d'integrar la Comissió expressada els senyors següents: alcalde en Eduardo Garcia Mengual, primer tinent alcalde en Valeriano Miralles Cousi, segon tinent alcalde en Rafael Cardona Catalá, tercer tinent alcalde en Aquilino Barrachina Ortiz.= El salute atentament= Alacant 17 de abril 1931 =El Governador Civil = Carlos Esplà = Senyor en Eduardo Garcia Mengual –Pego.

El nou Ajuntament es configurarà definitivament el 9 de juny –segons els resultats de les eleccions de 31 de maig- dirigit per l'alcalde republicà radical Rafael Cardona i Aquilino Barrachina va ocupar el càrrec de primer tinent d'alcalde; era però un Ajuntament majoritàriament radical.

L'any 1932 la *Sociedad de Trabajadores de Oficios Varios* s'afilià a la *Unión General de Trabajadores* (UGT) de Madrid per instància del mateix Barrachina. Al mes de gener va proposar la necessitat de crear a Pego el Jurat Mixt del Treball industrial i rural per tal de regular la vida dels oficis i exercir funcions de conciliació i arbitratge en els conflictes socials que es presentaven. Però des del primer moment de la República, el tema de controvèrsia per excel·lència era el conflicte religiós. Els radicals, al cap de l'Ajuntament, actuaven amb despit mentre Aquilino intentava calmar els ànims; pensava i argumentava que no era potestatiu de l'alcaldia prohibir que el clero anara amb la creu als enterraments, això sí, es podia prohibir qualsevol càntic religiós en la via pública. El 5 d'abril de 1932 el radical Rafael Cardona presentà la seua dimissió com alcalde, el seu lloc el va ocupar el també radical Francisco Garcia Cerdá, el qual, davant el poc suport que li oferia el poble –segons paraules del mateix- també acabà per dimitir el 23 de juny. Aquesta crisi provocà la dimissió immediata de la minoria socialista i la radical, Barrachina va presentar el mateix dia el següent escrit:

Aquilino Barrachina Ortiz i Carlos Sendra Cardona concejals d'aquest Ajuntament i pertanyent a la minoria socialista als seus companys del mateix Ajuntament exposen: que existint certes discrepàncies, acompanyades de recels i desconfiances amb la minoria radical lerrouxista

amb la que anaren juntament a las eleccions i que entenen la falta de concòrdia que és necessària per a la bona administració del mateix, aquesta minoria de la que està conforme l'altre concejal Fernando Sala, pensant en llevar obstacles, que faciliten a dita minoria radical la millor administració decideix presentar la dimissió dels càrrec següents. Els que afecten al Senyor Barrachina com a primer tinent d'Alcalde, presidències de Comissió d'Hisenda, d'Obres Públiques i Policia Urbana, així com també Jutge Instructor de l'expedient Gosp. Els que afecten al senyor Sendra, com tercer tinent d'Alcalde, president de la Comissió de Mercats i encarregat de l'Escorxador. Nosaltres després de manifestar-les als senyors concejals que componen aquest Ajuntament que les nostres dimissions són de caràcter irrevocable, passem a l'oposició amb fins benèvolos d'estar al costat de la raó, ajudant al compliment de la Llei. Esperem que els senyors Concejals siga admesa aquestes les nostres dimissions sense cap obstacle i quedaran altament agraïts.³

La solució al problema fou una paradoxa, se l'elegeix interinament com a alcalde, elecció que es feu efectiva el dia 30 de juny. L'Ajuntament quedà definitivament configurat el 22 de desembre, amb alguns càrrecs socialistes en els llocs més importants, però sempre en minoria davant els radicals i la Dreta Regional Agrària, els quals imprimiren una oposició ferotge i convertiren en un calvari el govern en minoria dels socialistes. Aquilino acceptà el càrrec per disciplina al partit ja que així li ho havia demanat qui aleshores era Governador Civil, José Echevarria, perquè aquest pensava que sols ell podia garantir i defensar el govern legítim de la República. Els conservadors, li havien preparat conscientment un parany.

Pel mes de juliol de 1932, la societat obrera socialista va comprar la casa de Fernando Ferrando Mengual, situada al Pla de la Font, per tal de construir la Casa del Poble. Aquesta acabà convertint-se en el centre neuràlgic i de reunió del socialisme de Pego i l'organisme encarregat de la difícil empresa del cooperativisme obrer. Barrachina va ser sens dubte un dels seus majors impulsors. El mes d'abril de l'any 1933 es va inaugurar el saló d'actes amb els parlaments de Felipe Monzó, Ramos, Ángel Vera i Rodolfo Llopis, i per al primer de maig feren un míting els oradors Crespo i Miguel Vallalta.⁴ La Casa del Poble va ser clausurada a partir de l'entrada en el govern de la DRA, a l'octubre de 1934, i reoberta el 30 de maig de l'any 1935. Aquesta entitat administrava una almàssera, els cinemes-teatres Llibertat i *Pathé* i una cooperativa agrícola. A aquesta darrera va ser la que més dedicació li posà Barrachina, fins i tot, quan un fort temporal acabà per desfer bona part de

³ AMP, Actes de l'Ajuntament, 23 de juny de 1932.

⁴ Miguel Vallalta era l'advocat de la Casa del Poble de Pego, que actuà en les causes contra els associats durant pels mesos de juny i juliol de 1934.

l'estructura de l'edifici, programat per l'arquitecte Luis Sancho, traslladà la cooperativa a la part posterior de la seua casa al carrer La Pau, cosa que li comportà les crítiques i acusacions ferotges dels de la DRA.

Aquilino, conegut popularment amb el nom d'alcalde "Barbeta", era un home de consens, però dintre dels mateixos socialistes hi havia d'exaltats que no feien més que perjudicar el partit, i a això s'unia la crítica constant i l'atac personal de radicals i dretans, tenia enemics dintre i fora de casa. L'oposició no acudia als consells municipals perquè argumentava no poder parlar per les notòries exaltacions dels socialistes, i en no acudir res podia determinar-se per insuficiència de vots i la política municipal era un desastre. A primeries del mes de gener de 1933 la minoria radical amenaçava de retirar l'ajuda a la minoria socialista:

Pels concejals Julio Ortolá, Rafael Cardona, Ricardo Bolufer, Antonio Ortolá i Francisco García, que els assistents a les sessions els impedeixen executar els seus legítims drets por les seues interrupcions i amenaces, i que de no imposar-se el correctiu que mereixen i no reparar-se el greuge no acudirán a les sessions de l'Ajuntament. La contestació de l'alcalde, dient que ja han estat amonestats i que no estima deuen ser castigats pecuniàriament ja que altres vegades i sent altres senyors Alcaldes han passat fets de més gravetat sense que se'ls castigara en la forma coaccionant que ara pretén la minoria radical, i que dit procedir està en oberta contradicció amb els vots que li atorgaren per a ser Alcalde. Altra carta de Antonio Ortolá estimant insuficient la contestació i considerant-se deslligats de tot compromís col·laboracionista mentre no se'ls done completa satisfacció. I un escrit presentat en la vesprada d'avui pels concejals senyors Alfredo Ortolá, Juan Sala, Carlos Server, Juan Jesús Beneyto, Pascual Alemany, Carlos Sendra i Eduardo Sendra, adherint-se a l'escrit de la minoria radical per entendre que l'Alcaldia desempara als concejals no castigant als interruptors i amenaçants assistents del públic. De tot el qual queda assabentat l'Ajuntament, dient el Senyor Alcalde, que aquesta forma de demanar les coses és una coacció dels concejals a la seua autoritat, que no pot ni deu tolerar-se.

La situació de crispació social s'agregjà amb motiu de la visita de Gil Robles i Luis Lucia a Pego. La DRA havia preparat un acte de propaganda al Casino *Unión Agrícola* per al dia 29 de gener. Això era, per als socialistes més exaltats, no res més que una provocació en tota regla i molts d'ells intentaren sabotejar l'acte. La cosa quedà en un ferit lleu per la Guàrdia Civil i en una manifestació cívica a la Plaça de l'Ajuntament en contra de l'esmentat acte. Podem estar segurs que si Barrachina no haguera intervingut per calmar els ànims la cosa haguera tingut pitjors conseqüències.

Era tan greu la situació a l'estiu de 1933 que les festes patronals i la fira no se celebraren. La crisi de treball enfrontava patrons i obrers, la Borsa de treball estava en el punt de mira, el seu difícil funcionament era l'arma que tenien els opositors. Els patrons argumentaven que la crisi no existia, que només començara l'època de la collita de la taronja tots tindrien treball. Aquilino es feia creus davant la hipocresia dels patrons i els desafiava a enviar a sa casa tots aquells jornalers que acudien tots els dies a la seua buscant un poc de feina. La casa del carrer la Pau era un riu de gent totes les nits. A l'hora de sopar acudien els jornalers *“que todos los días padres y madres que me demuestran no pueden dar pan a sus hijos”*, escriurà Aquilino. La seua muller li deia constantment, - *Aquilino es gelarà el sopar!* Però ell sempre li responia: - *Jo puc sopar totes els dies, gelat i calent, tant se val. Però la gent que hi ha fora ho necessita més que jo. Així què, fins que no intente buscar-los feina per a demà, no m'esperes a taula.* Eren paraules tan humanes que la seua filla Àngeles no les oblidà mai.

Fins a tres mocions de censura li presentaren els radicals amb l'ajuda de la DRA. Ell patia d'una malaltia a l'estómac que ja el portava de cap quan vivia als Estats Units, i per la Setmana Santa de l'any 1934 deixà el càrrec accidentalment en mans d'Eduardo Sendra (DRA) per aquesta malaltia. Aquest fet insignificant va provocar les ires de l'oposició i feren fins i tot que dos metges anaren a visitar-lo per certificar la malaltia. Pensaven que l'havia fingida per tal de resguardar-se dels possibles actes violents que podrien succeir-se durant la Setmana Santa a Pego. El que passava era que l'alcalde rebia pressions dels socialistes més exaltats, capficats en la supressió de les processons, el tocs de campanes i els enterraments. Ell era partidari de deixar al poble que decidira per ell mateix sense obligar ningú a res. Era respectuós amb tots, i de seguit deia -a cau d'orella a la família- que no entenia perquè volien suprimir els tocs de campanes o els enterraments, que cadascú era lliure de fer el que volia en aquesta matèria en concret tan delicada en aquells moments. A la fi, pel mes de juliol de 1934 arribà un delegat del governador, Àngel Gozalbo Doñate, i Aquilino fou cessat en el càrrec, i oficialment destituït el 12 de setembre coincidint amb la dimissió d'Azaña com a president del Consell de Ministres i l'entrada del radical Lerroux.

Pel mes d'octubre la situació es va fer insostenible, l'oposició radical i els conservadors abandonaren el plenari, i atacaren els socialistes culpant-los de no defensar els interessos dels obrers. Els altercats foren una constant durant tot el mes, i la situació empitjorà quan la Guàrdia Civil abandonà el seu lloc de Pego. Aquilino Barrachina i José Alarcón foren empresonats el dia 7 d'octubre i traslladats a la presó d'Alcoi. Aleshores, va ocupar el càrrec d'alcalde Eduardo Sendra Guitart de la Dreta Regional Agrària.

Després de les eleccions de febrer de 1936, malgrat que el Front Popular no va guanyar-les a Pego, es va tornar a possessionar el consistori que havia estat suspès l'octubre del 1934, encapçalat pel socialista Aquilino Barrachina i seguit per Fernando Sala Sena i Fernando Alemany Bolta, del mateix partit. Al més de març, per ordre del Governador Civil, es va constituir una Comissió Gestora on entraren a formar part, a banda dels ja esmentats: José Alarcón Herrero, Fernando Ramus Guitart, Pedro Mas Dominguis, Luis Ortolá Mestre, Bautista Siscar Piera, Bernardino Garcia Sendra, Francisco Garcia Cerdà –*Unión Republicana*–, Pascual Estela Sastre, J. Bautista Miralles Puig, Salvador González Bolta, Carlos Alcina Ruiz, Fernando Moncho Escrivà i Gonzalo Garcia Ferrando.

El 15 de maig Azaña ocupà la presidència de la República després que Niceto Alcalá Zamora li encomanara pel mes de febrer formar govern. La primera de les actuacions de l'Ajuntament reposat fou la de fer laic l'Asil Hospital, fins aleshores regentat per religioses terciàries. La mesura, òbviament, no va agradar la dreta que de seguida criticà la mesura plantejada i duta a terme per iniciativa de José Alarcón. Però no va tardar gaire en contestar-los el valent i entusiasta polític d'origen murcià:

Que procedeix en aquest moment eixir del pas de la campanya difamatòria que s'està realitzant per elements dretans contra dites infermeres i l'Asil de que en l'actualitat estar pitjor ateses amb més despeses per a l'Ajuntament, i pitjor menjar per als asilats que quan l'ocupaven les monges, i té que fer constar d'una manera solemne que allò és una magnífica mentida ja que mai s'ha estat millor en l'Asil que en aquests moments on es menja admirablement i són tractats els pobres que acudeixen amb sol·licitud i estima, fent constar a més a més que moltes subsistències de l'Asil (a les hores de menjar dic) en l'època religiosa desapareixien per anormals infiltracions; i que deuen tots els senyors gestors personar-se en l'Asil a les hores de menjar per veure aquestes manifestacions i donar un rotund mentis a la campanya de que es tracta.⁵

El 22 de juliol de 1936 ja no es pogué celebrar la sessió del Consell per estar ocupats en l'armament general del poble per contenir i dominar la insurrecció del dia 18. La guerra havia començat.

Segons Barrachina, en no haver cap entitat militar que es fera càrrec de l'estat de guerra ho va fer l'Ajuntament presidit per ell. Començà a prendre mesures d'ordre però sense poder fer front “a tant gran desordre amb reflexos d'una borratxera anarquista, que difícilment podia contenir-se. Jo vaig fer front exposant la meua vida a tots els fets vandàlics, ben remarcada fou la

⁵ La mesura d'Alarcón tenia el vist i plau d'Aquilino Barrachina, el qual tenia entre les seues majors preocupacions fer de l'Asil de Pego el millor de la comarca.

meua oposició a la crema de sants, retardant amb això més de tres setmanes a la dels altres pobles".⁶ El 7 d'agost l'Ajuntament feia constar en acta "la més enèrgica protesta pel criminal atemptat a la Pàtria realitzat per militars traïdors alçant-se en armes contra la República Espanyola i reiterar una vegada més l'adhesió lleial al Govern legítim".⁷

Como Alcalde Aquilino Barrachina dice

Al advenimiento del movimiento, no habiendo ninguna entidad militar que se hiciera cargo del estado de guerra lo hizo el Ayuntamiento procediendo por mi towards las medidas de orden pero era tan grande el desorden con virus de una bonaventura de un punto que inmediatamente podria contener. No hice frente exponiendo mi propia vida todos los hechos vandálicos, bien remunerado estubo mi oposicion a los que me de sants retrasando con ello mas tres semanas del los sants pueblos. Hice tres detenciones por escrito de individuos destacados de recibida, mas bien por evitar atropellos que perjudicaran como por las tropas, las detenciones por medio de autoridad practica de detenciones a capitulo, teniendo por esto altercados ocasionados en los que me enfrentaba en algunas que dan ganas de ver que me podia convivir con ellos sin denominar presente la discriminación de guerra y orden, quedandome en lo administrativo del Ayuntamiento.

Sobre mediados de Agosto del 36 se constituyó un Comité de Frente Popular haciendome cargo de guerra y orden quedando postergada mi autoridad, no habiendo que comentar cuantos hechos este hecho. Inmediatamente trasladé a los detenidos que entonces habian a Alicante, sin que los oír, raras a ninguno de estos ninguna cosa grave los que estuvieran detenidos en la provincial hasta que salio la resta causa que salieron en libertad todos excepto tres de ellos que los sancionó el Tribunal con 2 años de privación de libertad. Desde esta fecha de mediados de Agosto de 1936 yo como digo antes mi autoridad quedó postergada siendo el Comité quien actuó no sabiendo nada que las que por un motivo adquirió. Por mi condena de los hechos criminales que permitieron sostener una frontera bien remunerada.

Memòries manuscrites d'Aquilino Barrachina

⁶ Manuscrit amb el títol *Como Alcalde de Pego*, presentat com a declaració d'Aquilino Barrachina en la seua actuació com a Alcalde durant el moviment del 18 de juliol del 1936 que presentà al Juge Instructor Militar de Pego, possiblement quan estava a la presó local i anaven a sentenciar-lo a mort. L'original ha estat facilitat també per la família, Àngeles Pastor Barrachina i Carlos Siscar Tamarit.

⁷ AMP, Secció Guerra Civil, Actes de l'Ajuntament, 7 d'agost de 1936.

A partir d'aquest moment Barrachina perd tot el poder com alcalde assumint-lo el Comité del Front Popular i un grup de milicians anomenats la "Junta del puño en alto".

Aquests milicians prompte es consideraren els amos de l'ordre local, exigint coses inadmissibles per a mi com era possessionar-se de cases i habitar-les, fer detencions sense que tingueren ordres de la nostra autoritat, prompte intentaren la crema de sants, que jo vaig fer desistir dues vegades quan venien del Quartell en què estaven a la casa de l'Ajuntament en grup d'uns 50 demanant-me cedira i com jo no vaig cedir a la tercera vegada se'm va avisar que venien disposats a atropellar la meua autoritat perillant la meua vida amb aquestes baralles que jo tenia amb ells.⁸

Al mes d'agost, va presentar la seua dimissió del Comité de Guerra en una assemblea celebrada a la Casa del Poble i va quedar a l'Ajuntament sols per a les qüestions administratives.

L'assemblea ressenyada fou presidida per Fernando Monzó Quilis, a qui jo li vaig proposar que formara part del nou comité però que aquest no acceptà i quedaren nomenats els ressenyats⁹, com prova. Des d'aquesta data jo ja no vaig saber quan es feien les coses, com es feien i per què es feien, arribava a saber alguna cosa vulgarment i inconcreta després de comesos els fets. Vaig parlar amb el Governador Francisco Valdés Cases i m'aconsellà que no m'immiscuïra en aquests fets, que aquest Comité del Front Popular se'ls entenien amb el Front Popular Provincial que és de qui depenien.¹⁰

Pel mes d'octubre es constitueix a Pego el Comité del SRI -*Socorro Rojo Internacional*-, encarregat d'atendre tots els ferits del Front i els refugiats de guerra, dirigit per ell mateix des del mes de maig de 1937 i amb l'ajuda inestimable del seu company José Alarcón. Els primers refugiats -xiquets provinents d'escoles de Madrid- s'allotjaren a l'Hospital i al Convent, un

⁸ Del mateix manuscrit anterior.

⁹ En aquella assemblea de la primera quinzena del mes d'agost formaren part del nou comité: Filiberto Sena Cardona, Fernando Ramus Guitart i José Ferrando, pel que feia als representats de la Casa del Poble.

¹⁰ Barrachina no es va assabentar dels assassinats perpetrats pel Front Popular, sols els va conèixer després que la justícia de Franco els descobrira, en total foren 13. Tornava a argumentar la seua innocència en els fets, en una altra carta també dirigida al Jutge: "A mitjans d'agost del 36 es constituí un Comité del Front Popular fent-se càrrec de guerra i ordre, quedant postergada la meua autoritat, no havent de lamentar crims fins aquesta data. Immediatament vaig traslladar els detinguts que aleshores hi havia a Alacant, sense que els passara a cap d'ells cap cosa greu, els que estigueren detinguts en la Provincial fins que va sortir la vista, causa que sortiren en llibertat tots excepte tres d'ells que els sancionà el Tribunal amb dos anys de privació de llibertat".

total de 109 en la primera expedició de finals de 1936. La segona onada es produí l'any següent arribant al nombre de 612 refugiats a Pego, 240 d'ells a l'Hospital i 474 a les cases de particulars.

El 4 de març de l'any 1937 es possessionava a Pego el nou Consell Municipal, del qual desapareixien antics socialistes però quedava Barrachina com alcalde, de nou més a soles que la una i atacat per totes les veus discrepants dels vocals. Els problemes de 1937 foren bàsicament els dels subministres d'aliments com el pa, les anxoves, la xocolata, el raïm i la carn. La conselleria municipal encarregada va haver de lluitar contra els preus abusius i procurar el correcte i suficient abastament per a tots els veïns i refugiats que hi havia al poble. L'empeny pel bon funcionament féu que Aquilino assumira el càrrec de delegat d'abastament de la zona de Pego, malgrat que la conselleria municipal l'any 1938 estava dirigida per l'unionista i arrosser Rafael Cardona, antic alcalde radical. Com a delegat de la zona de Pego, era l'encarregat de dirigir els quilos de dacsa i altres productes bàsics que arribaven a la vall. Aleshores Pego, per ser un dels majors productors de taronja de la zona, dirigia també la Central d'Exportació d'Agris d'Alacant. Els sindicats seguien la seua tasca d'incautacions i repartiment al voltant de la terra, a la vila de Pego hi havia l'any 1938 les següents: *Instituto de Reforma Agraria*, Sindicat Camperol (CNT), Treballadors de la Terra (UGT), Cooperativa i Sindicat Agricultors (IR) i la Federació Provincial Camperola. Al poble veí de l'Atzúbia van ser les sindicals UGT i CNT les encarregades de col·lectivitzar la terra.

El 26 d'abril de l'any 1938 el Delegat Governatiu va destituir el Consell Municipal que dirigia Barrachina i va imposar a tots els seus membres una sanció de 25 pessetes. El nou Consell passà a presidir-lo Salvador Lloret Rodríguez, aquest fet va coincidir amb el poder dels comunistes que quedà de manifest amb la lectura pública a la Plaça de l'Ajuntament dels *Trece Puntos de Negrín*, de la *Unión Nacional*. L'alcaldia en mans de Salvador Lloret sols va durar fins el 23 d'agost, moment en que es va designar al socialista Felipe Monzó Quilis, antic tinent de la Guàrdia Civil.

L'Ajuntament de Dénia fou ocupat pels falangistes de la població el 28 de març i les forces nacionals arribaren el 30 de març. Un dia després, fou ocupat l'Ajuntament de Pego pel comandant Agustín Navarrete Montoro i per membres del *Comité Local de Falange*: Miguel de Juan Gutiérrez (alcalde), Leocricio Sendra Sendra, Eduardo Sendra Guitart, Vicente Pérez Bañó, Fernando Sáez Pastor i José Sendra Canet. En el saló de plens de l'Ajuntament es va celebrar eixe dia Sessió Extraordinària *III Año Triunfal* encarregant al *Comité de Falange Española* y de les JONS l'administració local i interessos generals. El dia 5 d'abril entrà de nou l'alcalde Eduardo Sendra Guitart. La guerra havia acabat.

Martiris patits en acabar la guerra

Conforme acabava la guerra els republicans –conscients ja de la desfeta– sabien allò que els esperava, sobretot aquells que havien comès delictes de sang. Aquilino Barrachina estava mitjanament tranquil, sobretot de consciència, puix sabia que res havia fet ell a ningú. Com a polític local i com a persona, s’havia dedicat en cos i ànima a pacificar un poble dividit, a donar treball a tots els aturats, a ser condescendent amb la pràctica religiosa, i no havia dictat cap empresonament ni mort, més bé al contrari, havia lluitat sense desmai per evitar els excessos d’alguns irrefrenables camarades. Malgrat tot, li aconsellaren que escapara de Pego, i que podia agafar un vaixell al port de Gandia o València i anar cap a França com molts estaven fent. Aquilino no entenia perquè havia de fugir i va rebutjar els consells. Però, arribats a finals del mes de març de 1939, la delicada situació posà en alerta l’alcalde i a la fi la por es va fer presa d’ell i d’altres pegolins. Acompanyat d’alguns socialistes de Pego, suposem que per Felipe Monzó, José Alarcón i Fernando Siscar, decidí escapar pel Port d’Alacant on s’afirmava que uns vaixells els havien de traure d’Espanya. Aquilino havia esperat la contestació i ajuda dels dirigents d’Alacant, però en no rebre-la decidí actuar ràpid i agafar el camió que la nit del 27 de març es dirigia de Pego cap a Alacant, era la seua última oportunitat.

Al port d’Alacant havia arribat molta gent amb la il·lusió i l’esperança de ser deportats a França, però de seguida se n’adonaren que allò havia estat un engany. Els republicans, en veure la martingala i desolats pel destí, començaren a suïcidar-se disparant-se un tret amb les seues pròpies pistoles. Ja morts a terra, quedava l’arma, que de seguida era agafada per una altra persona que aprofitava les bales que quedaven al tambor i la recambra. D’aquesta manera, acabà per cobrir-se tot el port de cossos tirats a terra amb una taca roja al costat del cap. Aquilino va ser testimoni d’això, i li ho contà més d’una vegada a la seua muller. En un petit dietari, que segurament escriví mentre complia condemna a la presó de Dénia, deixà la descripció d’aquell fatídic dia 28 de març de 1939 al port d’Alacant:

Esperant avís dels companys d’Alacant per iniciar la marxa a l’estranger on poguérem passar els primers mesos per salvar-nos de la fúria feixista, no rebent avís, el 27 de març de l’any actual a les 10 de la nit em vaig decidir de sortir de Pego cap a Alacant amb un camió en companyia d’altres companys. En aquest trajecte vaig passar els patiments de molta fred. Vaig arribar a Alacant sobre les dues del matí del 28. La primera notícia que tinguérem és que hi havia nou governador i que el nostre havia marxat a l’estranger feia unes hores en companyia de tots els socialistes i altres partits (mala impressió aquesta) però en fi, amb molts patiments aconseguírem el permís per a embarcar, però no m’arribava la camisa al cos ja que es suposava que el governador era ja de Franco. Tot i això, no

posaren obstacles en arreglar els passatges, i aquest dia 28 a les sis de la vesprada, amb les fatigues que suposa anar carregat amb les maletes, ens encaminàrem al moll considerant-lo una ratonera que ens preparà Franco per enxampar-nos. Passarem tres nits amb dos dies sense poder dormir, doncs que tot i que era gran com el nombre passava de vint mil, a penes si podíem estar asseguts. Es declarà aquella zona neutral fent-nos creure a cada moment que tots embarcaríem segons comissions que ens parlaven. Tot mentida! Tot trampa!”¹¹

No sabem per quin motiu no va poder embarcar en el vaixell *Stanbrook* el dia 28 de març, sinó pensem que probablement el vaixell va sortir el 27. En veure aquell paisatge desolador Aquilino hagué de pensar de tornar a Pego i no quedar-se ni al port –on hi havien més de 20.000 persones- ni a les immediacions de la capital –més de 40.000-; però no va poder fer-ho. Després de passar dos dies i tres nits al port decidí entregar-se presoner. Els portaren a tots a un camp de concentració -*Los Almendros*- situat a dos quilòmetres d’Alacant i allí estigué 5 dies, fins el dia en què conduint-los cap a l’estació els passejaren lligats com animals per tota la capital, el seu destí més immediat era el camp de concentració d’Albatera.

Allí ens omplirem de misèries i sarna, i sense poder-nos llevar la roba, no poder-nos rentar la cara, la majoria dels homes que venien del front estaven sense canviar-se més de 2 mesos, tirant-se els polls uns a altres passàvem el temps. Hi ha que veure el que és açò, és molt diferent el que es digen les coses a passar-les.¹²

11 Diari personal d’Aquilino Barrachina Ortiz, amb el títol de *Martirios sufridos al terminarse la Guerra Civil, al socialista que suscribe, según sigue datos históricos*. Es tracta d’un manuscrit escrit en quatre quartilles que possiblement escriví l’autor mentre estava detingut a la presó de Dènia a finals de 1939, el qual podeu veure en la seua integritat a l’apartat de testimonis annex. **Agraïm la col·laboració de la família d’Aquilino Barrachina per haver-nos facilitat aquest documents i molts altres, sense els quals haguera estat impossible aquest treball; a la seua neta Àngela Pastor Barrachina i el seu marit Carlos Siscar Tamarit.** Transcripció de l’original en castellà: *Esperando aviso de los compañeros de Alicante para emprender la marcha al extranjero donde pudiéramos pasar los primeros meses para salvarnos de la fiera fascista no habiendo tenido aviso, el 27 de marzo del año actual a las 10 de la noche me decidí salir de Pego hacia Alicante con un camión en compañía de otros compañeros. En este trayecto pasé los sufrimientos de mucho frío. Llegué a Alicante sobre las dos de la mañana del 28. La primera noticia que tuvimos es que había nuevo gobernador y que el nuestro ya había marchado al extranjero hacia unas horas en compañía de todos los socialistas y otros partidos (mala impresión esta) pero en fin, con muchos sufrimientos conseguimos el permiso para embarcar, pero no me llegaba la camisa al cuerpo ya que se suponía que el gobernador ya era de Franco. A pesar de ello no ponían obstáculos en arreglar los pasajes y este día 28 a las seis de la tarde, con las fatigas que supone el ir cargado con las maletas, nos encaminábamos al muelle considerándolo una ratonera que nos preparó Franco para cazarnos. Pasamos tres noches con dos días sin poder dormir, pues que a pesar de ser grande como el número pasaban de veinte mil, a penas si podíamos estar asentados. Se declaró aquella zona neutral haciéndonos creer a cada momento que todos embarcaríamos según comisiones que nos hablaban. ¡Todo mentira! ¡Todo trampa!*

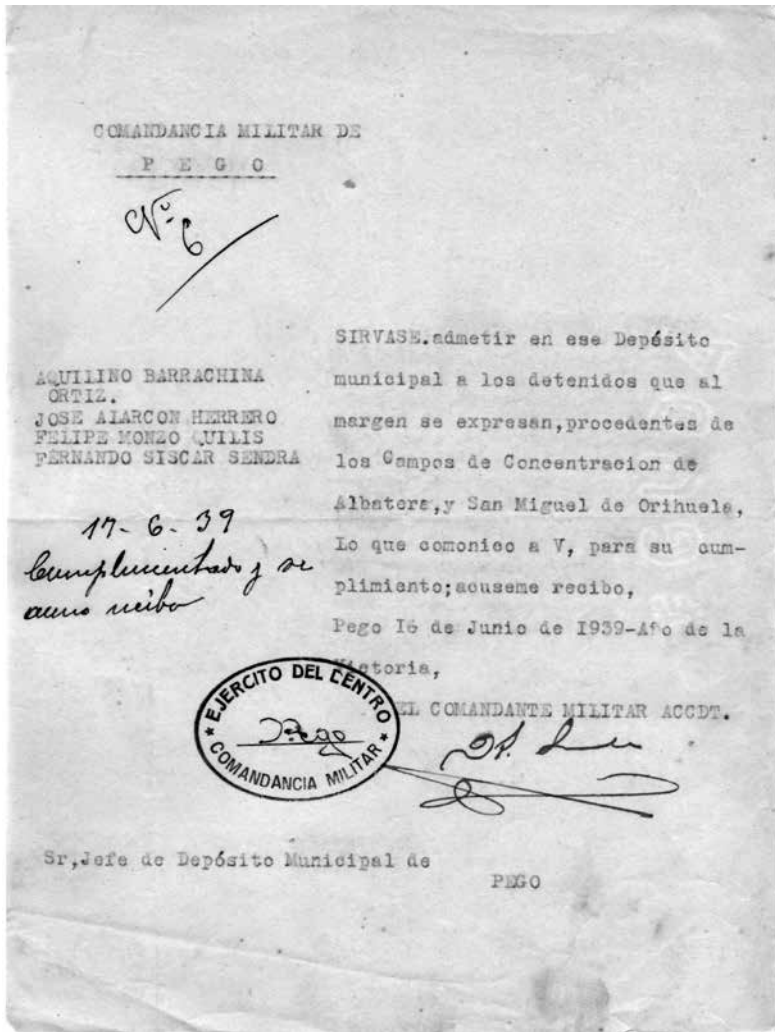
12 Op cit.

1a
 Martiris sufridas al termi-
 narse la guerra Civil al So-
 cialista que suscribe, según
 sigue datos históricos.

Esperando aviso de los
 compañeros de Alicante pa-
 ra emprender la marcha
 al extranjero donde pudie-
 ramos pasar los primeros
 meses para salvarnos de la
 fiera fascista no habiendo
 tenido aviso el 27 de marzo
 del año actual a las 10 de la
 noche me decidí salir de Te-
 naca Alicante con un camion
 en compañía de otros compa-
 ñeros en este trayecto pare-
 sientemente de mucho frío
 llegue a Alicante sobre las dos
 de la mañana del 28, lo-

Memòries manuscrites d'Aquilino Barrachina b

En Albaterra estigué 16 dies en les condicions més dures i denigrants, fins que fou traslladat a Sant Miquel d'Oriola, on va romandre més d'un mes, millorant les condicions sanitàries i d'alimentació. Al camp de concentració d'Oriola ja tenien aigua per beure i rentar-se i millor menjar, i malgrat la manca de medicaments a poc a poc anà curant-se-li la sarna. Però no per això deixava de ser menys angoixosa la situació: "També vaig passar algunes amargures, que no les dic perquè ací és assumpte fastigós".

Certificat entrada a la presó de Pego, 16 de juny de 1939

Finalment, el dia 15 de juny de 1939 anaren a buscar-lo els falangistes locals per portar-lo a la presó de Pego. El major trasllat des de la presó de Pego a la de Dénia, es va produir el dia 9 d'octubre de 1939, en ell anava inclòs Barrachina. Dintre d'un gran camió, que els carregà com a animals a la plaça del Convent, s'enfilaren cap a la carretera de Dénia, de tants que hi havien dalt no es podien distingir. A Dénia va ser jutjat i sentenciat a mort –si no era ja suficient la sentència i els maltractes patits a la presó de Pego- i allí va escriure un petit diari –des de la presó i habitació de les morts com ell l'anomena-, de poques fulles, relatant tot el calvari patit des de la seua arribada al port d'Alacant, aquells darrers dies de març de 1939.

Trasllat a Dénia, on es respiren aires més purs. Vaig notar que el primer expedient no es va continuar, perquè allí tenia jo declaracions que entorpien els seus desigs, me'n transmutaren altre 4 dies abans del judici i no podent trobar cap complicació en crims i robaments, se'm posà la sentència de mort per haver sigut Alcalde”.

Vaig a morir o em maten pel meu ideal, em maten per ser fidel a la Casa del Poble de Pego. Em maten per ser un defensor del proletariat, per defendre el dret de la vida.

Camarades i companys, no és el meu desig que us recordeu de mi, però exigeix de vosaltres que no deixeu patir la meua família, sobretot a les meues filles, que quan mori sa mare es queden sense emparament i jo tinc la seguretat en vosaltres que així ho complireu.

A mi no em fa por la mort quan tinc la seguretat que les meues filles han de tenir pares, germans i amics.

El meu consell és que feu les coses amb ordre, els desordres és mal per a tots, mirar-se tots com a germans, tenint molt present les paraules de Crist que allò que no vulgues per a tu no ho vulgues per a ningú.

Una abraçada eterna del vostre fidel company.¹³

A primeries de desembre des de Dénia el traslladaren al Reformatori d'Adults d'Alacant, la primera carta des d'aquella presó és del dia 7. Des de la presó, encara tingué l'oportunitat d'escriure algunes lletres a la seua muller i família alguns dies abans de la seua mort, les dels dies 4 i 6 de setembre. En anteriors, ja desesperat, havia demanat la seua dona que es fera càrrec de les filles, i a tota la seua família els havia dit que anaren amb la cara ben alta, puix res havia fet ell per trencar l'honor d'una família treballadora i digna. I així, amb unes lletres escrites en paper d'estrassa s'acomiadà de tots, esperant el fatídic dia. A la presó li preguntaven contínuament perquè estava allí, quin crim havia fet. A la pregunta responia que ell sols havia sigut l'alcalde de Pego. Efectivament, si ser alcalde i socialista era un crim, sols això podia ser l'únic que ell havia comès. Quin delicte havia comès? Si són delictes instal·lar el clavegueram, l'aigua potable, millorar les escoles, fundar la Casa del Poble, crear la Biblioteca Pública Municipal, millorar la sanitat i salubritat, millorar l'Asil Hospital, crear la borsa de treball –tot i que va fracassar- i fer un doble tabic per a conservar l'arxiu històric de Pego: que em condemnen -haguera pogut dir també-.

13 Darreres lletres del dietari personal d'Aquilino Barrachina, escrit a la presó de Dénia l'1 de novembre de 1939. El dia 22 del mateix mes, per Santa Cecília, afusellaren part dels presos pegolins que estaven amb ell a Dénia: Fernando Oltra Ortolà, Joaquin Sala Femenia i Fernando Canet Sastre. Veure llistat complet d'afusellats de Pego a Dénia i Alacant en V. GABARDA, *Els afusellaments al País Valencià (1938-1956)*, Alfons el Magnànim, València, 1993, p. 349.

Hi ha un altre fet que es pot comprovar en el que justifica la meua separació dels assassinats que es cometien i és que els germans Fernando i Alfredo Ortolà Alcina em demanaren auxili per salvar-se d'una mort segura ja que es sabia la persecució d'ells, vaig anar a Alacant i els vaig facilitar els permisos per sortir a l'estranger, els mateixos que marxen a Orà¹⁴.

Altre fet és que recentment en assabentar-me d'una reunió secreta, representants de tots els partits del Front Popular i el mateix Front Popular, que això hagué de ser per últims de setembre del 36, que les autoritats han de tenir dades d'ella. En aquesta assemblea que la composaven més de 20 es prengueren acords entre d'altres de matar a (_____) altre dels que tenien detinguts, reunió que ni per deferència se'm va fer saber, això és perquè sabien que jo tenia que ser un obstacle d'haver-me'n assabentat.

Que tinc firmes d'incautacions, informes i detencions, és cert, tot ho feia en ordres de la superioritat del Front Popular i acords de l'Ajuntament. Algunes firmes eren pressions polítiques a les que em veia obligat per evitar ser lesionat, però tot això eren prejudicis reparables que en l'estat d'anarquia, en desordre, ho considerava inevitable.

Finalment, Aquilino Barrachina va ser afusellat a Alacant el 6 de setembre de 1940. Aquell mateix dia, hores abans de l'execució, encara tingué el valor suficient per poder escriure aquestes lletres:

Alacant 6 setembre 1940

Benvolguda muller, filles i germana política. Ha arribat la meua hora i allà vaig amb el valor que requereix en un home mascle.

Maria com sempre t'he dit, et dic ara que tingues valor per suportar aquesta vida plena d'amargures, mentides i injustícies. Donat compte que fas falta a les teues filles i has de viure el major temps possible, que augmentada aquesta estima de mare com tu saps fer-ho no siga menester la de pare que va a desaparèixer dintre de pocs moments.

Benvolgudes filles, al tenir que desaparèixer per a sempre dintre de breus moments, sols m'afligeix deixar-vos sense el recolzament i amor de pare, però així queda la vostra mare a la que teniu que respectar, que en ella trobareu l'amor de mare augmentat per substituir el meu. Angelita, com a bona filla i germana d'Amparito crec i assegure no fa falta que et diga que no l'abandones. Tingueu en compte que no sou filles d'un assassí ni d'un lladre com ho han pintat.

Benvolguda cunyada Pura, en deixar aquest món no deixes de pensar i donar-te el meu agraïment per l'estima superada familiar que ens hem tingut i supose el dolor que compartiràs amb la teua germana i nebodes, sols et dic que tingues valor i resignació.

¹⁴ Segons una altra carta, els dos germans agafaren un avió que els portà a la ciutat d'Orà.

Per últim, benvolguda família la meua darrera abraçada per a tots sense oblidar als meus bons amics com són la família de Rafael, els Arbona i els Ferrandis, res més que escasseja el temps.

Adéu per a sempre d'aquest el vostre marit, pare i germà.

Aquilino Barrachina.¹⁵

Alacant 6 - Setembre 1940
 Querida esposa, hijas y
 hermanas politicas, llego
 mi hora y alla voy con
 el corazón que requiere a
 un hombre macho.
 Maria como siempre te
 he dicho te digo ahora que
 tengas valor para soportar
 esta vida llena de amara-
 guras, mentiras e injusti-
 cias. Tati cuenta que has
 falta a tres hijas y debes vi-
 vir el mayor tiempo po-
 sible que alimentando el
 corazón de madre como
 tu sabes hacerlo, mas hay
 falta el de padre que
 va a desaparecer dentro
 de pocos momentos.

L'última carta d'Aquilino des de la presó d'Alacant el dia del seu afusellament,
 6 de setembre de 1940

¹⁵ Darrera carta a la seua família, escrita el mateix dia en que l'afusellaren a Alacant, 6 de setembre de 1940. En ella no hi rancor ni odi, sols serenitat i la dolça amargura de morir amb la consciència tranquil·la.

A José Alarcón Herrero l'havien afusellat també a Alacant l'onze de març de 1940. Segurament estigueren junts des que s'entregaren presoners al port d'Alacant i degueren de recordar tot el calvari polític i social que havien patit a Pego, malgrat no ser el seu poble de naixement. José Alarcón havia arribat a Pego l'any 1933 junt a Maria Cambrils Sendra per al soterrament del metge i líder socialista Carles Guitart Pons. Entrà de seguida a la Casa del Poble com a secretari i s'encarregà de dur la *Caja de Previsión Social*, sense cap remuneració econòmica. Formà part també del consistori com a regidor i alcalde accidental, però aquesta il·lusió política –junt amb la condició de ser foraster- el convertí, junt al mateix Barrachina, en el punt de mira de les crítiques i atacs ferotges de la dreta més recalitrant del poble. A Alarcón i Barrachina els empresonaren a Pego el mateix dia –15 de juny de 1939- per ordre del Comandant militar, conduint-los a la presó que estava situada sobre l'antic Convent, a la plaça que prengué el nom de *General Primo de Rivera* en detriment de l'anterior *de Galán y García Hernández*. Allí foren tots dos víctimes de cruels vexacions i maltractes. A Alarcón, a qui tenien una mania sense mesura, segons testimonis orals el posaren dintre d'un sac de tela de garrofes acompanyat de teules trencades i el lligaren, després deixaren caure el sac pels esglaons de l'escala que baixava del primer pis a la planta baixa d'aquell edifici. A Barrachina, el colpejaren tantes vegades amb un cinturó al cap que més d'una vegada hagué d'acudir algun metge per tal de retornar-li els ulls al seu lloc, puix se li sortien de les òrbites. Els testimonis de l'època recorden que els encarregats de la presó de Pego eren d'una crueltat indescriptible, entre les seues bromes i bufes es sortejaven a qui havien de maltractar aquell dia i, pensat i fet, descarregaven tot el seu odi endimoniat sobre qualsevol dels presos. Quan aquests ja no podien més, se'ls treia al pati on hi havia un pou, li tiraven un poc d'aigua al cap i esperaven que recuperara la consciència per tornar a descarregar sobre ell de la manera més salvatge.

La parella d'Alarcón, Maria Cambrils, era vídua d'un anterior matrimoni, però feia molt de temps que vivien junts a València. Maria Cambrils és un bon exemple d'aquests tipus de personatges que han fet història però que s'han quedat sense biografia, per això Rosa Solbes l'anomenà "*la famosa desconeguda*". No obstant, recentment hem pogut rescatar-la de l'oblit i l'hem presentada a la societat amb la seua escassa biografia però amb la seua llarga trajectòria com a escriptora i pensadora del feminisme socialista. Durant la dècada dels anys vint tots dos van ser actius militants del Partit Socialista, i ja aleshores Maria Cambrils era una assídua col·laboradora del periòdic del partit *El Socialista* i també escrivia en altres periòdics, setmanaris i revistes. Era una militant del partit socialista que als 47 anys, l'any 1925, va escriure *Feminismo Socialista*, un llibre que va dedicar al fundador del partit socialista Pablo Iglesias -mort aquell mateix any-, i prologat per Clara Campoamor.

Els darrers anys de la vida de l'escriptora i periodista feminista van estar a Pego, d'on eren naturals els seus pares. El 1934 Alarcón i Maria es van establir definitivament a Pego, en una casa a la carretera de l'Atzúbia, al costat d'una fàbrica d'espardenyes. El motiu de la seua vinguda a la població va ser la destinació que se li havia donat a José Alarcón perquè establira una mena de Seguretat Social a Pego –*Caja de Previsión Social*-, però de segur que es degué d'unir el seu delicat estat de salut, ja que sabem que Maria patia de diabetis. La vitalitat política d'Alarcón per aquests anys contrasta amb el silenci de i sobre Maria Cambrils a Pego. La parella canvià de casa per tres vegades, de la carretera d'Atzúbia passaren al carrer Pau Miralles i finalment al carrer Picadora, on vivien els seus nebots. Durant el temps d'empresonament del seu company Alarcón hauria d'esperar notícies seues, mentre les seues nebodes la cuidaven de la malaltia. Finalment, el 22 de desembre de 1939 moria Maria Cambrils a la casa del carrer Picadora, suposadament per la diabetis que patia, malgrat que es puga pensar que fou la soledat la qui acabà amb el silenci indefinit de la que havia estat una de les feministes espanyoles més importants del primer terç del segle XX. L'andana¹⁶ per la seua mort es feia pels carrers de Pego dos dies després. S'assabentaria de la notícia Alarcón des del Reformatori d'Adults d'Alacant? Pensem que sí i també que allò el degué sumir en una consternació i tristesa tant gran que només voldria que l'afusellaren, no tenia cap altre motiu per viure, tres mesos després fou afusellat.

16 Es tracta de l'anunci d'una defunció feta pel pregoner que passava pels carrers del poble fent sonar una campaneta. Segons els tocs que feia se sabia si el mort era home o dona o era un xiquet o albat. Aquesta costum ha desaparegut per complet.

LA REPRESSIÓ CONTRA EL METGE DENIER MANUEL VALLALTA VALLALTA¹

Vicent Balaguer Bisquert

RESUM: El metge Manuel Vallalta Vallalta, afiliat al partit Socialista de Dénia, fou un gran professional de la medicina, director de l'Hospital de Sang de Dénia. Per la seua ideologia sofrí la repressió franquista a la presó i a continuació s'enfrontà a una depuració laboral que dificultà la supervivència de la seua família.

PARAULES CLAU: Metge socialista, Manuel Vallalta Vallalta, Hospital de Sang, Dénia, repressió de postguerra.

Manuel Vallalta Vallalta, *el metge Vallalta*, naix a Dénia el 1894 i mor al Poble Nou de Benitatxell el 1952. Havia obtingut el títol de Llicenciat en Medicina i Cirurgia el 5 de juliol de 1918. El 30 de gener de 1922 ingressà al Col·legi de Metges de la província d'Alacant. El 21 de novembre de l'any següent obté el títol d'inscripció en el cos de metges titulars. I el 21 de desembre de 1927 és nomenat inspector municipal de sanitat. Amb aquest càrrec públic comença a treballar a el Verger. Entre alguna altra activitat formativa va fer també un curset de pràctica d'Epidemiologia, Bacteriologia i Química, des del 20 d'octubre al 20 de desembre de 1928. Això donarà la sensació un poc àrida del currículum normal sobre els antecedents, els primers passos legals d'un professional de la Medicina com qualsevol altre. Però en el cas del metge Vallalta concorren unes circumstàncies especials que convé tenir presents quan, introduint-nos en la seua biografia, ens adonarem de la història tan trista a la qual l'arraconaren, especialment els de la seua professió per a despullar-lo de tots els mèrits aconseguits en la seua trajectòria, impulsats per l'animadversió política que els servia de base per a la desqualificació professional.

¹ Publicat per Vicent Balaguer en el llibre *Dénia a la Postguerra. Vivències i Documents*, Ajuntament de Dénia, 2003, pp.286-290.

El metge Vallalta, el 18 de novembre de 1932, quan la II República, es presenta a la convocatòria d'inspector municipal de sanitat en morir el metge titular Antonio Alegre Ruano. També hi va concórrer el metge José Hervás Millán però el nostre protagonista va resultar elegit, en un principi, amb caràcter interí. Formaven part de la Junta Local de Sanitat, junt amb l'esmentat Antonio Alegre, José Fullana (pare), Manuel Lattur (pare), Juan Devesa, Manuel Bueno i Francisco Comerma, i, junt amb altres titulars d'aquest món, ja en plena guerra continuen, amb la integració del veterinari Celestino Font, el farmacèutic Agustín Montón, el practicante Bernardo Garcia i la comare Sandalia Serrano. Cap d'ells ni tampoc Manuel Muñoz, que havia estat inspector de sanitat a partir del 1935, patiren cap pressió política, com ho demostra la permanència pública professional durant el conflicte bèl·lic, malgrat ser la majoria de tendències dretanes, com s'apreciaria més tard, a partir del 1939 quan les forces *nacionals* revoltades es feien càrrec del poder. Però la salut era allò més important per als governants republicans deniers d'aquell període.

Ayuntamiento de Hospital de Sangre
 Caja municipal *Presupuesto de Gastos de Honor del año 1937.*

Capítulo _____ Artículo _____ Partida _____

Nómina de los haberes que corresponden a los empleados del Ayuntamiento de este término, pagados con cargo a los citados capítulo y artículo del Presupuesto aprobado para el expresado ejercicio.

(2) EMPLEOS	HABER anual — Pesetas	NOMBRES DE LOS PERCEPTORES	Haberes totales del (1)		Descuentos del Estado		LÍQUIDO a percibir	
			— Ptas. Cts.	Tanto por 100	Importe del descuento — Ptas. Cts.	Pesetas Cts.		
<i>Médico</i>		D. <i>Manuel Vallalta</i> se le acredita su haber correspondiente a (3) <i>desde plaza</i> Recibí <i>[Signature]</i>	341.	30	10	25	331.	05
<i>Practicante</i>		D. <i>Francisco Garcia</i> se le acredita su haber correspondiente a (3) <i>desde plaza</i> Recibí <i>[Signature]</i>	205.	—	60	15	198.	85
<i>Comare</i>		D. <i>Antonia Ortola Vague</i> se le acredita su haber correspondiente a (3) <i>desde plaza</i>	136	30	—	—	136	30

Sección 13ª. Núm. 70

Personal de l'Hospital de Sang de Dénia. Arxiu Municipal de Dénia.